Zsuzsanna Iványi: A beszélt nyelvi szöveg mint interaktívan létrehozott valóság
Argumentum 10 (2014), 747-762
Debreceni Egyetemi Kiadó

Tanulmány

Zsuzsanna Iványi

A beszélt nyelvi szöveg mint interaktívan létrehozott valóság[1]

Abstract

Present paper aims to provide an answer to the questions whether spoken texts belong to the object of study of text linguistics, whether conversations can be considered to be spoken texts, and how written, monologic and static texts and spoken, dialogic and dynamic speech relate to each other from the perspective of text linguistics. Furthermore, while addressing these questions it also attempts to clarify the problem what means and methods contribute to the interactive construal of reality during a conversation, in this case during a publicly broadcast radio interview.

In order to come to grips with the questions posed we analyze a recorded radio interview. In our analysis we direct our attention to the formal, sequential construction of the conversation and its thematic structure. In other words we focus on the actions of the participants with the help of which they co-ordinate their contributions in order to construe the actual social reality, and on the strategies they apply meanwhile to organize the textual structure of the spoken text.
Keywords: conversation analysis, text linguistics, spoken text, spoken language, public radio interview

1 Bevezetés – szövegdefiníció

Jelen tanulmány azt a kérdést kívánja megválaszolni, hogy a beszélt szöveg a szövegnyelvészet vizsgálati tárgyai közé tartozik-e, s hogy a beszélgetést felfoghatjuk-e beszélt szövegként. Ha megvizsgáljuk a szakirodalomban, hogy milyen kapcsolatban van egymással az írott, monologikus, statikus szöveg és a szóbeli, dialogikus, dinamikus beszéd szövegnyelvészeti szempontból, akkor egymásnak ellentmondó nézetek és állítások sokaságával találjuk szembe magunkat, s egyszersmind egy rendkívül szövevényes problématerülettel.

Míg a Brockhaus-Lexikonban (1986ff.) a szöveg definiálása során az „írott szöveg" jelentés áll előtérben („Bár az írásbeliség nem szükséges velejárója a fogalomnak, mégis a legtöbb hozzá kapcsolódó tulajdonság szoros összefüggésben áll az írásbeli rögzítés és tárolás módszereivel"),[2] és a továbbiakban annak részletezésére kerül sor, milyen kritériumok mentén sorolunk be egy írást a szöveg kategóriájába, Hartmann (1968: 212) a következőt állítja:

[1] Jelen tanulmány korábbi, német nyelvű változatát vö. Iványi 2014.

[2] „Die Schriftlichkeit ist kein notwendiger Bestandteil des Begriffes, jedoch stehen die meisten mit ihm verbundenen Eigenschaften in engem Zusammenhang mit Methoden der schriftl. Fixierung und Speicherung." [A tanulmányban idézett minden, eredetileg német nyelvű szakirodalom magyar fordítása tőlem származik, I.ZS.]

„Amikor beszélünk, mindenképpen csak szövegekben beszélünk”[3] – ami arra utal, hogy a szöveg tulajdonképpen valamiféle beszélt dolog. Hartmann későbbi megfogalmazása, miszerint a nyelv csak szövegként fordul elő (Hartmann 1971: 10), pontosítja és kibővíti a szöveg jelentését a beszélt nyelvre is.

Már Meier állítása is, miszerint „a szöveg (textus) maga a beszéd” (Meier 1757/1965) – megengedi azt az olvasatot, hogy a szöveg tulajdonképpen és eredetileg szóbeli dolog, de egyidejűleg monologikus is.

Csak Brinkmann pontosabb beszéd-definíciója (1971: 23) világítja meg, hogy nem ez a helyzet („‚Szöveg‘ névvel illetjük azokat a szóbeli vagy írásbeli jellegű nyelvi egységeket, amelyek már nem részei magasabb nyelvi egységeknek.”).[4] Ugyanezt erősíti meg Schmidt is (1977: 155): „A szöveg egy darab szóbeli és írásbeli beszéd”. Hasonló szövegértelmezés mellett érvel Harris is (1978: 28), amikor ezt állítja: „A nyelv összefüggő szövegekben fordul elő – kezdve az egyszavas kiejtéstől egészen egy tízkötetes műig, egy monológustól egészen egy Union-Square-en folytatott disputáig”,[5] ami amellett szól, hogy a szöveg írásbeli és szóbeli megnyilvánulási formákat is magába foglal.

A diskurzuselemzés képviselői mindenesetre amellett érvelnek – és joggal –, hogy a diskurzus[6] nem azonos a szöveggel (diskurzus ≠ szöveg). A legfontosabb különbségeket abban látják, hogy a szöveg „a hallgató jelenléte nélkül jön létre”, azaz „disszociált beszédszituáció” keretén belül, „időben eltérő konstellációban”, míg egy diskurzus résztvevői „a beszédszituáció során koprezensek – kölcsönösen jelen vannak”, hogy a szövegek megnyilatkozásai – a diskurzusokkal ellentétben – mondat formájúak, illetve hogy „a diskurzusok be vannak ágyazva egy nonverbális-korporális kommunikációba, […] a szövegek ezzel szemben mediális reprezentációra vannak utalva” (Rehbein 2001: 928f.).

Anélkül, hogy definiálni szeretnénk a kommunikációt, ki kell emelnünk, hogy azokban a definíciókban, amelyek a szöveg kommunikatív funkcióját hangsúlyozzák, szöveg alatt szóbeli megnyilvánulásokat is értünk. Így pl. Große állítása (1976: 13) („Szöveg alatt a kommunikációs aktus megnyilatkozásából csak a nyelvileg manifesztálódott részt értjük.”)[7] úgy értelmezhető, hogy bár a nonverbális jellegzetességek nem, viszont minden, ami verbálisan hangzik el a kommunikációs tevékenység során – tehát a beszélt dolgok – szövegként foghatók fel.

Ugyanezt képviselik a következő definíciók is:

> A szöveget kívülről tekintve a szöveg … egyet jelent a kommunikációs aktussal. (Gülich & Raible 1977: 47)[8]
> A szövegeket úgy definiálhatjuk, mint szabályok szerint rendezett részmennyiségeket, olyan nyelvi jelek egész sorát, melyeket kommunikatív célból használunk. (Breuer 1974: 25)[9]
> A szöveg a kommunikációs interakció során fellépő jelek összmennyisége. (Kallmeyer et al. 1974: 45)[10]

---

3 „Es wird, wenn überhaupt gesprochen wird, nur in Texten gesprochen.”

4 „‚Rede‘ nennen wir sprachliche Einheiten mündlicher oder schriftlicher Art, die nicht mehr Bestandteil höherer sprachlicher Einheiten sind.”

5 „Sprache kommt […] vor […] im zusammenhängenden Text – von einer Einwortäußerung bis zu einem zehnbändigen Werk, von einem Monolog bis zu einem Union-Square-Disput.”

6 *Diskurzus* alatt hétköznapi értelemben nemcsak a *hétköznapi beszélgetést*, hanem *nyilvános diskurzust* is értünk. A különböző nyelvészeti valamint filozófiai elméletekben a fogalom mindenesetre különböző jelentéseket kap. Gansel & Jürgens (2009: 17) pl. a diskurzust és a beszélgetést a kölcsönös befolyásolás ismertetőjelének alapján különböztetik meg egymástól.

7 „Unter einem Text verstehen wir nur den sprachlich manifesten Teil der Äußerung in einem Kommunikationsakt.”

8 Textextern gesehen wäre ein Text […] gleichbedeutend mit ‚Kommunikationsakt‘.

9 [Texte] können […] definiert werden als nach Regeln geordnete Teilmengen (Reihen sprachlicher Zeichen) […], die zu kommunikativen Zwecken verwendet werden.

A szövegeket mindig kommunikációs egységként kell tekinteni. (Rosengren 1980: 276)[11]
A szöveg terminus nyelvi jelek zárt sorát jelenti, amely mint egység felismerhető kommunikatív funkciót jelöl. (Brinker 1997: 17)[12]
A szöveg egy olyan egység, amellyel a beszélő felismerhető kommunikatív értelmű nyelvi cselekvést hajt végre. (Linke et al. 1991: 245)[13]
A szöveg egy kommunikatív cselekvés nyelvi formája. (Bußmann 1990: 776)[14]

Holly (1992: 20) ráadásul egyenlőségjelet tesz a szöveg és diskurzus közé, amikor következőképpen fogalmaz: „A szövegeket/diskurzusokat komplex kommunikatív cselekvésekként értelmezzük, amelyeket szociális szabályok mentén hajtanak végre." A szövegfogalomnak azt a jelentését azonban, hogy írott vagy beszélt dolgot is jelenthet, Glinz (1970: 122) leszűkíti. Ő szövegnek csak olyan nyelvi képződményt tart, melyet létrehozója szándéka szerint „tartósnak" tervezett,[15] s mely emiatt feltételezhetően csak írott lehet, minthogy a verbális, szóbeli képződmények általában rögzítés híján múlékonyak.

Ha tehát elfogadjuk, hogy a szövegek verbálisan létrehozott diskurzusokként foghatók fel, akkor azt is figyelembe kell venni, hogy a beszélgetést Deppermann szerint (1999: 8) olyan ismertetőjelek jellemzik, mint konstitutivitás, processzualitás, interaktivitás, metodicitás és pragmaticitás, melyek közül most a processzualitást és az interaktivitást kell kiemelnünk. Ezek ugyanis azok az ismertetőjegyek, amelyek megkülönböztetik egymástól a dinamikus, interaktív (verbális) beszélgetést a statikus, monoaktív (írott) szövegtől.

Néhány definíció számításba veszi a beszélgetésnek (mint dinamikus, interaktív, verbális szövegnek) ezeket a tulajdonságait is:

Szöveg alatt (tágabb értelemben véve) nem csak a statikus szövegalkatot […] értjük, hanem azon kívül a szöveg-létrehozás és –recepció teljes folyamatát is. (Schmidt 1970: 99)[16]
A szövegek […] szociokommunikatív módon funkcionáló, megnyilatkozás során létrehozott nyelvi jelek halmazai, tehát olyan működésben lévő szövegek, amelyek kommunikatív cselekvések játékmezőjébe illeszkednek…. (Schmidt 1973: 145)[17]
A szöveg az emberek közötti szociális közvetítő-tér jelensége, és ezért interszubjektív, individuum fölötti érték. (Busse 1992: 182)[18]
Szöveg alatt […] nyelvi tevékenységek eredményeit […] értjük. A dinamikus szövegfelfogást követve abból indulunk ki, hogy a szövegeknek nincs önmagában vett jelentésük vagy funkciójuk, hanem mindig csak más interakciós kontextusok valamint azon cselekvésben együttműködők függvényében értelmezhetők, akik a szövegeket létrehozzák és befogadják. (Heinemann & Viehweger 1991: 126)[19]

---

10 Text ist die Gesamtmenge der in einer kommunikativen Interaktion auftretenden Signale.
11 „Der Text muß immer als eine kommunikative Einheit […] betrachtet werden."
12 Der Terminus ‚Text' bezeichnet eine begrenzte Folge von sprachlichen Zeichen, die […] als Ganzes eine erkennbare kommunikative Funktion signalisiert.
13 Ein Text ist eine […] Einheit, mit der ein Sprecher eine sprachliche Handlung mit erkennbarem kommunikativem Sinn vollzieht.
14 [Text ist] die sprachliche Form einer kommunikativen Handlung.
15 „dauerhaft intendiertes sprachliches Gebilde"
16 Unter Text (im weiteren Sinne) wird nicht nur die statische Textgestalt […] verstanden, sondern darüber hinaus der gesamte Prozeß der Textkonstitution und -rezeption. […] In dieser Hinsicht ist […] der Text aufzufassen […] als Vollzug gesellschaftlicher Kommunikation […].
17 Texte sind […] soziokommunikativ funktionierende, geäußerte Sprachzeichenmengen, also Texte-in-Funktionen im Einbettungsrahmen kommunikativer Handlungsspiele […].
18 „Text ist ein Phänomen im sozialen Zwischenbereich zwischen den Menschen und deshalb eine intersubjektive, überindividuelle Größe […]."
19 Unter Texten werden Ergebnisse sprachlicher Tätigkeiten […] verstanden […]. Der dynamischen Textauffassung folgend, wird davon ausgegangen, daß Texte keine Bedeutung, keine Funktion an sich haben, sondern

A szövegek általában vett verbális-kommunikatív, interperszonális oldalát hangsúlyozzák többek között a Rzeszow-i Egyetem „Text-Diskurs-Kommunikation" c. internetoldalán található hozzászólások is a címben jelzett témához (szöveg- diskurzus-kommunikáció) (vö. Bilut-Homplewicz et al. 2013):

> A szöveg az interperszonális kommunikáció alapvető egysége, azaz a szöveg a személyek közötti kommunikációt szolgálja (Zdzisław Wawrzyniak uo.).
> A szövegeket úgy […] határozhatjuk meg, mint az interperszonális kommunikáció (viszonylag zárt) alapegységeit, amelyek segítségével az interakciós folyamaton belül egymással kommunikálók azon fáradoznak, hogy pragmatikai és kommunikatív céljaikat realizálják (Wolfgang Heinemann uo.).
> Korábban a szöveget kommunikatív cselekvény termékének értelmeztük, és ezzel nyelvi struktúraként jelent meg […] Az egyik személytől egy másik személy felé közölt közlésként […] (Teresa Dobrzyńska uo.).

A Nyelv c. Metzler-Lexikon végezetül arra utal, hogy a szöveg egy komplex jelenség. Mindemellett a kommunikatív aspektusok hangsúlyozása úgy jelenik meg, mint „olyan nyelvi cselekvés termékének tekinti, melynek felismerhető kommunikatív funkciója van". (Glück 2000: 728)

2 Szövegleírás, módszer

A beszélt szöveg, azaz a beszélgetés részben más, specifikus módszereket is igényel leírásához, melynek alkalmazása során a beszélgetés dinamikáját (az interaktivitást és processzualitást) is figyelembe kell venni.

A beszélgetéselemzést (az összes fő irányzatával együtt, vö. Hausendorf 2001: 970ff.) ma egyre inkább joggal tekintik a szövegnyelvészet párjának, mivel az szóbeli megnyilatkozásokat, azaz beszélt nyelvi szövegeket vizsgál (vö. Brinker & Sager 1989: 7). Erről tanúskodik többek között a két *Text- und Gesprächslinguistik/Lingusitics of Text and Conversation* c. HSK-kötet (Brinker, Klaus et al. (Hrsg.) (2001) is.

Ingo H. Warnke pl. a *diskurzusnyelvészet* irányzatot „a transztextuális struktúrák lingvisztikai részdiszciplínájaként" aposztrofálja, „a kijelentések nyelvtudományaként, túl a mondat- és szöveghatárokon", amely „az elemző érdeklődést aszcendens módon a szöveg szintjéről a kijelentések szövegek feletti összefüggésének szintjére bővíti." (Vö. Tekst Dyskurs Kommunikacija 2013)

Eva Schoenke internetes Beszélgetésnyelvészet c. szószedetében (2012) a *diskurzust* szövegnyelvészeti szempontból beszélgetésként ill. dialogikus szóbeli szövegként definiálja és a szöveg fogalom szinonimájaként használja, míg a beszélgetésnyelvészetet (Gesprächslinguistik) olyan tudományágként magyarázza, melynek vizsgálati tárgyát a szóbeli kommunikáció szövegei képzik, melynek nyelvi létrehozásán több személy vesz részt közvetlen módon.

A szövegnyelvészeti kutatásokkal ellentétben a szóbeli szöveg elemzése során[20] nem a végtermékre fókuszálunk, hanem sokkal inkább a létrehozás folyamatára (vö. Brinker & Sager 1989: 7). Ezen túl a tematikai összefüggések és a beszélgetés olyan alapegységei mellett, mint beszédlépés, beszédszekvencia és beszédfázis (ezek a beszédlépéseknek specifikus sorozatai

immer nur relativ zu Interaktionskontexten sowie zu den Handlungsbeteiligten, die Texte produzieren und rezipieren.

[20] Beszélt szöveg alatt gyakran felolvasott szöveget értenek (vö. Lehmann 2013), szóbeli szöveg alatt pedig szóban terjedt szöveget (Weinrich 2006: 7).

és kombinációi) olyan jelenségeknek is figyelmet szentelünk, mint a bevezető- és befejező szignálok, az időben közvetlen kapcsolat a beszélgetés résztvevői között, vagy a szekvenciális minták (kérdés-válasz, szemrehányás-önigazolás, stb.).

Ezeknek a jelenségeknek a leírása és vizsgálata során a beszélgetéselemzés célja az, hogy rekonstruálja azokat a cselekvés során releváns eljárásokat, módszereket és szabályokat, *amelyeket az interakció résztvevői használnak és figyelembe vesznek, anélkül, hogy feltétlenül tartanák magukat hozzá,* abból a célból, hogy cselekvésük célját elérjék és „szociális rendet" teremtsenek (vö. Bergmann 2004: 528) vagy „*szociális-interaktív értelmet*"[21] hozzanak létre (Brinker & Sager 1989: 135).

Az általam példaként elemzett anyagban az interakció résztvevők cselekvésének célja az, hogy nyilvános véleményt nyilvánítsanak egy aktuális beszélgetésben. Ennek megfelelően a konverzációelemzés módszereivel szeretném megmutatni, hogy, milyen jellemzői vannak egy nyílvános médiában sugárzott kommunikációnak[22], milyen eljárásokkal és módszerekkel zajlik a valóság interaktív létrehozása abból a célból, hogy szociális rend jöjjön létre egy beszélt szövegben.

A vizsgált anyag a Radio Wien „Hörertelefon" c. rádiós műsorának[23] felvételéből származik. Az adásban a hallgatóknak lehetőségük nyílik arra, hogy betelefonáljanak a stúdióba, és a műsorvezetővel beszélgessenek a „Milyen képünk van a szomszéd Németországról?".

Ebben az itt elemzett telefonbeszélgetésben egy hallgató, név szerint Karin asszony beszél saját tapasztalatai alapján a németek és osztrákok kapcsolatáról.

3 Transzkripció[24]

Radio Wien: MONDD KI SZABADON. A HALLGATÓI TELEFON

Téma: Milyen képünk van a szomszéd Németországról?
Átírás: Iványi Zsuzsanna

Fontosabb transzkripciós jelek:

gyorsabban:	<<all>>	hangosabban:	<<f>>
lassabban:	<<len>>	halkabban:	<<p> >
érthetetlen:	( )	nehezen kiérthető szöveg:	(kiértett szöveg)
párhuzamos beszéd:	[ ]	ˌh, ˌhh	hallható belégzés

[21] Ebben az összefüggésben értelem alatt „konverzációs módszerekkel létrehozott értelem-struktúra" értendő, amely „processzuálisan az interakció időbeli előrehaladására épül" „és a beszédtevékenységek mindeközben procedurálisan létrejövő szekvenciális relevanciájára" (Müller 2001: 1205).

[22] Itt a beszélgetésnek egy speciális típusáról van szó, egyrészt egy telefonbeszélgetésről, amely más beszélgetéstípusoktól részben eltérő jellemzőket mutat, másrészt egyúttal egy médiákban sugárzott beszélgetésről is, melynek szintúgy specifikus jegyei vannak. Mindezeknek a jellemzőknek a leírása szétfeszítené jelen munka kereteit, ezért lemondunk róla.

[23] Ö 2 „Wir für Sie" (a.m. „Mi vagyunk Önökért"), 1994. 10. 17-i adás. A felvételt többször, több különböző szempont alapján elemezték már, kiválóan mutatja a speciális beszélt nyelvi sajátosságokat.

[24] Az átírásban használt jelekhez vö. Selting & Auer et al. (2009). A német szöveg fordítását soronként közlöm. Miután a magyar szöveg nem hangzott el, azt hagyományos helyesírással, a dinamikai jelek alkalmazása nélkül (kurzívan szedve), zárójelben esetleges megjegyzésekkel adom közre. Kivételt a hezitációs jelekkel teszek, amelyeket az *ö* alakban használok.

Résztvevők:
M: Műsorvezető
K: Karin asszony

```
01M: <<all>(Wir gehn aus dieser platte etwas früher RAUS=damit
     Kicsit hamarabb kilépünk ebből a lemezből, hogy
02 noch eine(-) runde sich ausgeht)?>= ich begrüß=als=erste:(-)
     még egy körre legyen idő. Elsőként üdvözlöm
03 die FRAU KArin. (--) [(       ) ] grüß gott. (-)
      Karin asszonyt.               Jó napot.
04K:          [Hallo? grüß gott.]    äh: (-)
               Halló! Jó napot.      ö
05 ich wollte sagn ich GLAUbe:? (-) das gesamte Ö:Sterreich=äh
  Azt szeretném mondani, hogy azt hiszem, egész Ausztriának ö
06 hat so ein gespA:ltenes verHÄLTnis zum [(-)] DEUtschen an
  olyan meghasonlott kapcsolata van a németség egészéhez.
07M:                                          [Hm]
08K:sich,(--)˚hh <<all>EInerseits(.)hommer die ganzen verBINdungen
       Egyrészt ott van az összes kapcsolat,
09 sei=s jetzt> (--) <<len>SPRA:che (-) geschichte=kultur und so
      legyen szó nyelvről, történelemről, kultúráról satöbbi,
10 weiter?> (-) ˚hh <<all> andererseits=ham=wer perSÖNliche
                      Másrészt vannak személyes
11 erfAhrungen.> ˚h u:nd (--) äh: (--) zumindest wenn=s
  tapasztalataink. És ö legalábbis amikor ők
12 in öSterreich auf urlaub SI:nd? (---) ˚hh sogt (--) der
  Ausztriában szabadságon vannak, az osztrákok
13 großteil der öSterreicher <<all>(na ja mir san ja nimmer) in
  nagy része azt mondja: (zavaros, érthetetlen)
14 Ö:sterreich>=es gibt dort an SURbratn und äh: SCHWEINhaaxn
  Ausztriában, ott van pácolt sült hús és ö vagdalt sertéshús
15 und so weiter?  [(--)] ˚hh (--)<<all>wo der öSterreicher
  satöbbi.                              Amire az osztrák
16M:          [mhm]
              Ühüm.
17K: dann schon sogt na=ja=grad=das net in D-MARK ANgeschrieben
     már azt mondja: még jó hogy nem keletnémet márkában van kiírva az ár.
18 ist.> (-) [UMgekehrt.]      RICHtig (.)
            (Fordítva.)        Igaz.
19M:      [was auch schon] VORgekommen is nicht?(-)
          Ami már előfordult, nem?
20M: [ja]
     igen
21K: [RICH]tig. ˚hh und das das i' das is dann des (wo er
       Igaz.    És ez, ez olyan, ez olyan... amikor
22 sogt) na=s guat die DEUtschen brauch=ma NET=die wolln=ma
  azt mondja: na jó, a németekre nincs szükségünk, őket nem akarjuk,
23 NET? und so weiter.(--) ˚hh äh: (--) <<all>dann gibts aber
  és így tovább. Ö. Aztán itt vannak ezek a,
24 natürlich die perSÖNlichen kontA:kte=wenn sie jetzt
  természetesen a személyes kapcsolatok. Ha az ember
25 selber nach DEUtschland fahrn oder ÄHNliches?> (--) ˚hhh sie
  maga Németországba utazik vagy hasonlók,
26 ham(.)perSÖNliche bekAnntschaftn=<<all>wo sie sogn na guat=
  megvannak a saját személyes ismeretségei, ahol azt mondja, na jó,
27 der DEUtsche is eigentlich'>das ist mein<<len>FREU:ND?>(--)˚hhh
  a német tulajdonképpen... az az én barátom,
28 a:h(-)+ ich kann gut mit dem UMGEHN.(-)˚hh also das ist so so
```

én jól kijövök vele, tehát akkor ez olyan, ez olyan
29 a zwiespalt <<all>wo man net sogt> (-) wü=I=N wü=I=N net. (--)
ellentét, amikor az ember nem mondja, hogy akarom is őt, meg nem is.
30M: mhm(-)<<all>sie sprechn=da=etwas aus was die frau=TRAUdl
Ühüm, most Ön valami olyasmit mond ki, amit Traudl asszony
31 und die frau gabriela vorhin eigentlich jede auf ihre
és Gabriella asszony ezelőtt tulajdonképpen mindegyik a maga
32 weise auch beSTÄtigt [habn=und] =das ich aus eigener
módján már megerősített, és amit saját
33K: [JA (-) RICHtig.]
Igen. Igaz.
34M: erfahrung[auch so]kenne,>(-)˚hh wenn man in DEUtschland
tapasztalatból is így ismerek. Ha az ember Németországban
35K: [ja (-) ja]
Igen, igen.
36M: ist so=hat=man=das gefühl=das sin beSONders freundliche
van, akkor az az érzése, hogy ők különösen barátságos
37 leu[te,=und wenn=s do in öSterreich sind,] (.) ˚hh ä=
emberek. És ha ők vannak itt Ausztriában, ö
38K: [ja ( ).]
Igen (érthetetlen rész)
39M: erlebt man manchmal sei[ne] blauen wund[er]=die=dem wider-
akkor az embernek néha igen kellemetlen meglepetésben van része, ami
40K: [ja] [ja]
Igen igen
41M: SPREchen.[(-)]aber es KÖNNte doch DA:ran liegn dass wir(-)die
ellentmond ennek. De lehet, hogy ez csak azon múlik, hogy
42K: [ja]
igen
43M: leute donn hier in der rolle des tourI:stn kennenlernen=
mi itt az embereket akkor a turista szerepében ismerjük meg,
44 der LOSgeLöST ist vom [olltag]=<<all>de=sich=vielleicht=a=
aki kicsit kiszakadt a hétköznapokból, aki talán kicsit
45K: [˚hh]
46M: bissl GEhen lässt und so weiter.>(-)[<<f>ich glaub]=dass
fegyelmezetlenül nem ura önmagának, satöbbi. Úgy gondolom, hogy
47K: grundsä[tzlich']
alapjában véve
48M: der öSterreicher auch net immer grod [der der s' der liebste]
az osztrák ember szintén nem mindig éppen a legkedvesebb
49K: [ne(-) genau=ich wollt]
NEM! Pontosan! Azt akartam
50M: [tourist> is (.) ne?] [(ebn)] [mhm]
turista, igaz? Éppen! Ühüm!
51K: [grod sogn(.)in der] MA:sse auftre[ten]=als tou[RIStn](.)is
éppen mondani, hogy tömegesen lépnek fel, mint turisták,
52 ega:l(.)wen sie nehmen=<<all>ob es ENgländer? DEUtsche oder>
mindegy, kit veszünk, hogy éppen angol, német vagy
53 (.) ÖSterreicher in der MA:sse=als touRIStn=sind=sie
osztrák, tömegesen, turistaként legtöbbször mind
54 alle meistens zum SCHMEIßn. (--) ˚h nur (.) als Österreicher
egyaránt kihajítani valók. Csakhogy osztrákként,
55 komischerweise is=ma besonders auf die(-) DEUtschn touRIStn
furcsa módon, az ember különösen a német turistákra
56 (.) sehr (-) feinfühlig=<<all>(auf des' do wort man ja)
érzékeny nagyon. Esetükben az ember tulajdonképpen
57 eigentlich nur drauf na was werdn sie <<*p*>jetzt [(machn)]>.
csak arra vár, hogy na, mit fognak ezek már megint csinálni.

```
58M:                    [na man]
                     Na, és az ember
59 versteht sie natürlich auch in allen details.(-)[nicht?] (.)
   természetesen még érti is őket minden részletében, igaz?
60K:                   [ja (-)]
                        Igen.
61M: [(     ) die fran]zosen (oder so we=man net)
   (érthetetlen rész) a franciák (vagy mi, ha az ember nem
62K: [richtig(-) <lacht>]
     Helyes (nevet)
63M: [französisch] kann <<p>[(würd einm das gar net so auffollen).]>
     tud franciául, (az az embernek egyáltalán nem tűnne fel)
64K: [<<lachend> ˚h richtig][(           )]>.
     (nevetve)     igaz! (érthetetlen rész)
65M: [okay. <<f>DAN]ke Vü:mols frau KArin.>
     Oké. Nagyon köszönöm, Karin Asszony.
66K:[<<p>(   )>]  bitte schön. (-)<<f>wiederschaun >(-)
                 Kérem szépen. Viszont látásra.
67M:   wiederschauen.
     Viszont látásra.
```

4 Elemzés

A beszélgetés a műsorvezető megjegyzésével kezdődik, amit egy zenei betéttel kapcsolatban tett. Ez képzi egyidejűleg az átmenetet a megelőző és a most következő beszélgetés között (1-2. sor).

A megjegyzés vége felé lelassul a tempó és egy rövid, pretematikus nyitószekvencia kezdődik a következő betelefonáló üdvözlésével. Karin Asszony a nevének említését valamint a dinamikai jeleket (ereszkedő intonáció valamint ezt követő közép rövid szünet) úgy értelmezi, hogy szót kapott, és elkezd beszélni. *Halló*-jával visszajelzi, igazolja identitását mint Karin Asszony, így jelzi beszédkészségét is, és a műsorvezető köszöntésére egy üdvözlő formulával válaszol, amelyre a műsorvezető maga is a kötelező válasz-üdvözléssel reagál.

Ez után az üdvözlés-válaszüdvözlés párszekvencia után a betelefonáló önkiválasztással veszi át a szót újból, és egy ún. "pre-pre" (vö. Schegloff 1980: 115) alkalmazásával, azaz egy nyitószignállal (`Azt szeretném mondani, hogy azt hiszem`,) kezd beszélni (5. sor). A beszédcselekvés tervezése (a bejelentés bejelentése) rövid, ennek megfelelően nem várható sok nehézség a verbális megfogalmazásban, sem megnehezített, terhelt beszélgetés. Ezzel zárul a pretematikus nyitószekvencia, és megkezdődik a tulajdonképpeni főszekvencia.

Már a kezdet kezdetén kihangsúlyozza, dinamikai eszközökkel (tempóváltással, szótagnyújtásokkal, -hangsúllyal) kiemeli a beszélő az *Österreich* (*Ausztria*) és *gespaltenes Verhältnis zum Deutschen* (`meghasonlott kapcsolat a németség egészével`) szavakat (6. sor). Ezáltal egyrészt megnevezi a témát, másrészt körülvázolja a kvintesszenciáját annak, amiről Karin Asszony a következő beszédlépésben szólni fog. A két kifejezést erősen általánosító megfogalmazással még jobban fókuszba állítja: „das gesamte Ö:Sterreich" (`az egész Ausztria`) áll szemben a *németség egészével* („zum (-) DEUtschen an sich"). A két országnak ill. a két nemzetnek a diszkusszió középpontjában álló kapcsolata képezi a magját annak, amiről a beszélő beszélni akar. Később jobban kibontja majd, és példákkal illusztrálja a tulajdonképpeni mondandója magját, azaz hogy milyenképpen is „meghasonlott" ez a kapcsolat. A moderátor a *német* szó kiemelésére szolgáló rövid, megelőző szünetet használja ki arra, hogy

egy *ühüm*-mel megerősítse a hölgyet a beszélő szerepében. Nála van tehát a szólás joga, így kibonthatja a témát.

Miután a *meghasonlott kapcsolat* fogalmával egy komplexebb beszédlépést helyez kilátásba és készít elő formailag, emelkedik az intonáció, s hallható belégzés után (ez adja a lendületet a tovább-beszéléshez) az asszony gyorsan tovább beszél, s elkezdi a magyarázatot. Példákat sorol fel az összes kapcsolathoz, amelyek egyrészt megvannak (8-10. sor), a tagolást a példák előtti szünetekkel és lassított tempóval könnyíti meg.

A beszélőjog megtartása céljából alkalmazott emelkedő intonáció és hallható belégzés jelensége megismétlődik a 10. sorban. Karin Asszony folytatni akarja a beszédlépést, ami tartalmilag indokolt is: az *egyrészt*-re logikailag következnie kell a *másrészt*-nek. Az „egyrészt-másrészt"-szerkezettel tematikailag és strukturálisan is megidézi a *meghasonlott kapcsolat* fogalmát.

Rövid beszélőváltásra alkalmas hely után (11. sor közepe), ahol a műsorvezető hallgatásával lemond a beszélőjogról, Karin Asszony tovább folytatja a mondandóját a *másrészt*-re vonatkozó példák felsorolásával, egészen a 15. sorig. Egy újból visszautasított, potenciális beszélőváltó hely után még mindig nála van a beszédjog, s bővíti az elmondottakat egy tematikailag élesebbé váló kiegészítéssel.

A 18. sorban következik aztán egy beszélőváltó hely, ahol a műsorvezető, kihasználva az alkalmat, önkiválasztással szóhoz jut, s egy kiegészítő megjegyzést tesz (19. sor). A szerkezeti egységet *tag question*-nel zárja, s Karin Asszony eleget tesz az abban rejlő, megerősítést igénylő tartalomnak, minthogy duplán is *igaz*-zal válaszol. Erre aztán a műsorvezető erősíti meg az asszonyt egy *igen*-nel a beszélő szerepében (20. sor), és ez a megerősítés párhuzamosan hangzik el a hölgy ismételt válaszával, amellyel még egyszer visszaigazolja a műsorvezető megerősítését. Itt adódik újból egy beszélőváltó hely (ereszkedő intonáció a második *richtig* (*igaz*) után és szünetek jelzik), mivel azonban a műsorvezető a *ja*-val lemond a szólás jogáról, Karin Asszony újból jelzi igényét a szólásjogra, hallhatóan belélegzik és folytatja gondolatmenetét, amelyet a műsorvezető a 18. sorban félbeszakított. Az egység elején néhány apróbb zavart vehetünk észre (szünet, zavarjelölők, szóismétlések, szó-félbeszakadás) és egy újrakezdést, amelyek mind a tematikai fonál újbóli felvételének nehézségét jelzik.

Az itt (21-29. sor) kifejtett gondolat jelenti a mondanivaló csúcspontját, amikor is az osztrákok általános dilemmája (hogy „akarjuk-e egyáltalán a német kapcsolatokat?") két különböző szempontból kerül megvilágításra: egyik részről a német turistákkal kapcsolatos rossz tapasztalatok szólnak ellene, másik oldalon viszont a jó személyes kapcsolatok mellette. Ezt az ellentétet egyrészt metanyelvileg, másrészt a beszédmód dinamikájával (az állandó tempóváltással, a beszédlépések és más egységek gyors, közvetlen csatlakoztatásával, szünetekkel, hallható belélegzéssel, erős hangsúlyokkal) is szépen kifejezésre juttatja:

die DEUtschen brauch=ma NET= wolln=ma NET *a németekre nincs szükségünk,* *őket nem akarjuk,*	versus	die perSÖNlichen kontA:kte, die perSÖNlichen BekAnntschaftn *személyes kapcsolatok,* *saját személyes ismeretségek* der DEUtsche is eigentlich' ((....)) mein <<len> FREU:ND? *a német tulajdonképpen a barátom,*

Stíluseszközként mindkét esetben a függő beszédet használja, valamint olyan párhuzamos szerkezeteket és felsorolásokat,[25] amelyeket már korábban is használt az ellentét ábrázolása során.

A 27. sorban megjelenik egy kis önkezdeményezett önjavítás: a *der Deutsche ist eigentlich* (*a német tulajdonképpen*) referencia-kifejezést, ami egy általánosítás a határozott névelő segítségével, a javító kifejezés, a *das ist mein Freund* korrigálja és ezáltal egy fajta kiemelést hoz létre, amely az általánosítást még jobban megerősíti. (A kiemelés itt azt jelenti, hogy a kifejezést a mondatszerkezeten kívül helyezi el, ami erős hangsúlyozottságot kölcsönöz a szerkezetnek). A beszédlépés tartalmilag tekintve egyfajta összefoglalással zárul, a dilemma metanyelvileg és dinamikailag is hangsúlyozott kifejezésével: a „Zwiespalt" (*ellentét, meghasonlás*) kifejezés a „gespaltenes Verhältnis" (*meghasonlott kapcsolat*) fogalmát ismétli meg. Az összefoglalás a végkövetkeztetést fogalmazza meg egy formális kifejezés segítségével, amely stilisztikai formáját tekintve ezúttal függő beszéd helyett idézett beszéd: „wo man net sogt (-) wü=I=N? wü=I=N net" (*amikor az ember nem mondja, hogy akarom is őt, meg nem is*).

Formai szempontból a beszédlépés lassított tempóval, ereszkedő intonációval, szintaktikailag lezárt struktúrával zárul: mindez tökéletes beszédváltó helyet jelez, s a műsorvezető valóban magához veszi a szót önkiválasztással.

Először párhuzamot von az előző beszélgetésekkel, ami nemcsak a két beszélgetés formális és tematikai összekapcsolását szolgálja, hanem Karin Asszony véleménye megerősítését és igazolását is és hozzászólása beágyazását a műsor tematikájába. Majd az elmondottakat saját tapasztalatból szerzett következtetésekkel támasztja alá, s megpróbálja a szomszédokról kialakult negatív képet azzal enyhíteni, hogy az átlagos turista tipikus jellemzőit (a kategóriához kötött tulajdonságokat) elválasztja a németekről kialakított társképtől és javaslatot tesz a „pro vagy kontra németek" dilemma megoldására.

A műsorvezető hosszú beszédlépése (30–48. sor) formálisan tekintve már első pillantásra különbözik Karin Asszony hosszú beszédlépésétől (8–29. sor), amelyet csak egyszer szakít meg egy beszédlépés-váltás (19. sor) és emellett alig tartalmaz visszajelzéseket a beszélgetőpartner részéről. Mindeközben a műsorvezető hosszú fordulóját állandó *igen*ek, rövid megjegyzések és partnervisszajelzések tarkítják. Az asszony *igen*jei (35. sor), melyek nem beszélőváltó helyre esnek, nem a beszélgetőpartner egyszerű megerősítéseként szolgálnak a beszélőszerepben, hanem épp ellenkezőleg: Karin Asszony ragaszkodik a beszélőszerephez! Türelmetlenül várja a beszédváltásra, és mivel a műsorvezető nem él a beszédátadás lehetőségével, ő maga ragadja meg a szót egy szintaktikai egység végén (38. sor), anélkül, hogy ott beszédátadó hely volna.[26] Így aztán átfedésre kerül sor a két beszélő között (37-38. sor). Mivel azonban a műsorvezető nem hagyja magát félbeszakítani, Karin Asszony számára nem marad más hátra, mint hogy a férfit ismétlődő *igen*jeivel újból megerősítse a beszélő szerepében. A 45. sorban még egy próbálkozás történik az önkiválasztásra (egy hallható belégzés formájában), amire a műsorvezető gyorsuló tempóval és egy új mellékmondat gyors hozzáfűzésével reagál.[27] Mivel ő éppen egy problémamegoldó stratégiával van elfoglalva, annyi ideig tartja magánál a szót, amíg ezzel a fontos feladattal elkészül.

---

[25] Jellemzői: a) tipikus három tagolású lista b) emelkedő intonáció az első lista-elem végén, amely egy következő második elem elvárását jelzi c) lexikai és szintaktikai parallelizmusok használata (Jefferson 1990).

[26] Ezt a *Leute* (emberek) szó emelkedő intonációja mutatja és egy mellékmondat feltűnően gyors hozzácsatolása.

[27] Ezt a helyet is beleszámítva a moderátor 7-szer hosszabbítja meg fordulóját különböző kötőszavakkal bevezetett mellékmondatokkal: *und (és)*: 32. sor, *wenn (ha)*: 34. sor, *und wenn (és ha)*: 37, vonatkozó névmás *die (akik*, többes szám*)*: 39, *der (aki*, hímnem*)*: kétszer, 44. sor, *aber* (*de*) 41, *dass (hogy)*: 41. sor).

Amikor aztán végre mégiscsak adódik egy beszélőváltó hely (46. sor),[28] Karin Asszony egy fordulóindító jelölővel (*alapjában véve…*) önkiválasztás segítségével jut szóhoz (47. sor), azonban csaknem egyidejűleg a műsorvezető is indít egy fordulót, s szintúgy egy fordítónyitó jelölővel (*azt hiszem*), ami azt mutatja, hogy még mindig (vagy hogy újból) beszélni szeretne. Nem fogalmazta meg még ugyanis a mondandójának a végkövetkeztetését: a turista szerepet ui. nemcsak németek vehetik fel, hanem az osztrákok is. Miközben a végkövetkeztetés kifejtése során a turista kategóriaspecifikus tulajdonságát, hogy ui. „*nem mindig éppen a legkedvesebb*" a németekről az osztrákokra is ráruházza, Karin Asszony újból beszélni kezd (48. sor). Egyetért a műsorvezetővel, megerősíti az általa mondottakat (*Nem! Pontosan!*), és már előre megválaszolja a csak később feltett – egyébként költői - kérdését (*az osztrák ember szintén nem mindig éppen a legkedvesebb turista, igaz?*), mintha már előre tudná, mit fog a moderátor még mondani (*tömegesen lépnek fel, mint turisták*) – csakhogy végre szóhoz jusson.

Biztosra akar menni, ezért egy hosszabb beszédindítót alkalmaz: *Azt akartam éppen mondani, hogy...* A közbevágása a műsorvezetőnél kis megakadást okoz.[29] Elhalkul, és befejezi fordulóját egy *ugye*-kérdés alkalmazásával, egy olyan, a mondat végére akasztott jelölővel, ami reakcióra szólít fel. Ezáltal társkiválasztást alkalmaz, így igazolja Karin Asszonyt a beszélőszerep átvételében. Az utókérdést azonban az asszony korábban már megválaszolta, az átfedő részben pedig már jelezte készségét a folytatásra az *Azt akartam éppen mondani, hogy…* nyitófrázissal. Így a *tömegesen lépnek fel* megjegyzéssel azt egészíti ki, amit maga szakított félbe. A moderátor é*ppen*-nel és *Ühüm*-mel nemcsak ezt a kiegészítést erősíti meg, hanem ezzel együtt Karin Asszony beszélő szerepét is és hagyja az asszonyt, hogy kibeszélje magát, anélkül, hogy még egyszer félbeszakítaná. A betelefonáló tehát tovább fűzi a műsorvezető kezdeményezte gondolatokat arról, hogy mennyire általánosak a turisták negatív tulajdonságai és viselkedési formái, függetlenül a nemzetségi hovatartozástól: *Tömegesen* nincs semmi hasznuk, nem viselkednek tisztességesen, attól kell félni, hogy mindig valami rossz fát tesznek a tűzre. Nyelvi eszközökként itt általánosítást használ (a határozott névelő ill. a *man* általános alany használatával), továbbá párhuzamos szerkezeteket (bizonyos elemek és konstrukciók újbóli felvételével), lista-konstrukciókat és közvetlen beszédet. Ezeket az általánosításokat aztán a végén elmélyíti és visszavezeti a németekre, akik az osztrákok szemében még kevésbé elviselhetők mint más turisták – ennek okát is mindenesetre nem említi.

Az egyre halkuló, ereszkedő intonáció mint prozódiai eszköz (57. sor vége) a forduló végét jelzi, ezért aztán a moderátor már a beszélőváltó hely előtt elkezdi a szót biztosítani a maga számára. Kitekintésként, mellékszekvenciaként keresi a párhuzamosságot más nemzetekkel. A reakciója a német-osztrák megkülönböztetéstől valamelyest távolabbra vezet, a franciák és Franciaország irányába, talán azért, hogy a nemzeti ellentétek kiélezését gyengítse s inkább az általánosítás irányába mozdítsa. Ezenkívül még példát is hoz arra, amikor az ember a másikat nem érti, mert pl. egy másik nyelvet beszél. Egyúttal a német–osztrák konstelláció különleges problematikáját arra vezeti vissza, hogy az ember osztrákként a németeket még éppen érti is, méghozzá *minden részletében* (59. sor). Ezzel aztán visszatér a kiindulóponthoz, a németek és osztrákok közti hasonlóságokhoz (vö. fent 8.-9. sor), amelyekhez első pontként a nyelvet sorolják fel. Ezzel aztán sikerül is lekerekíteni a főtémát.

---

[28] Egy egység vége, ereszkedő intonáció, szünet.

[29] Szóismétlés miatt a forduló késleltetése, lassítása, szó közepén félbeszakítja, majd kiegészíti a szintaktikai egységet: *der der s' der liebste tourist ↓is (.) ne?*. (*a... a legkedvesebb turista, igaz?*).

Az ereszkedő intonációval, szünettel és ugye-kérdéssel jelzett potenciális beszédátadó helyen (Z. 59–60) megint párhuzamos beszédre kerül sor, és egymást átfedve jutnak el mindketten a konstrukciós egység végéhez és ezzel a főszekvencia végére is. A nevetés jelöli egyúttal a közös záró poént és ezzel a téma lezárását, s vezet át a beszéd lezárásához. Az *okay* (65. sor) már a zárás bevezetéséhez tartozik.[30] A *nagyon köszönöm – kérem szépen* megfelel a megköszönni és elfogadni párszekvencia struktúrájának és együtt a *Viszontlátásra – Viszontlátásra* búcsúformulák váltásával (amely szintúgy egy páros sablon), a zárófázist képezik.

5 Kiértékelés

Az elemzés azt mutatja, hogy a vizsgált beszélt nyelvi szöveg, amely egyrészt egy nyilvános véleménynyilvánítás, másrészt a beszélgetés típusát tekintve telefonbeszélgetés, a résztvevők interaktív tevékenysége során jön létre. A beszélgetőpartnerek aktivitása között mindenesetre jelentős aszimmetria áll fenn. Ez egyrészt a beszédjogért folytatott harccal és alkuval magyarázható, másrészt a különböző szerepkiosztásra vezethető vissza. A beszédjoghoz való ragaszkodás inkább a betelefonálóra, a „főszereplőre" jellemző. Nemcsak a beszédváltó helyeken, hanem mindenütt, ahol a moderátor megnyilatkozásainak dinamikája megengedi (ereszkedő intonáció, lassult tempó, kisebb születek) kihasználja a lehetőséget, hogy szóhoz juthasson. Ezt a gyakran emelkedő intonáció, új fordulók vagy egységek gyors, közvetlen csatlakoztatása, hallható belélegzés és gyorsuló tempó jelzik, ami inkább beszéde második (21–29. sor) és harmadik harmadára (49–57. sor) jellemző. Megnyilatkozásának kezdete (a bevezetőrész, 4–18. sor) még óvatos és lassú, itt-ott kisebb-nagyobb szünetet is tart.

A moderátor egyértelműen az a „szereplő", aki a beszélgetést vezető, mégis a háttérben marad. Ő a felelős azért, hogy egyrészt az egymást követő betelefonálók hozzászólását tematikailag és szerkezetileg is egymáshoz kapcsolja és a főtéma keretei közé integrálja, másrészt hagyja, hogy a beszélgetőpartnerek kibeszéljék magukat. Az ő hozzászólása a beszélgetéshez következésképpen terjedelmét tekintve csekélyebb mint a beszélgetőpartneré, és inkább csak a beszélgetés szélein helyezkedik el. Ennek megfelelően szerepspecifikus tulajdonságai közé az tartozik, hogy türelmes, visszafogott és megértő legyen.[31] Szerepspecifikus tevékenységei abban állnak, hogy a beszélgetőpartnert tartalmilag megerősítse,[32] valamint hozzászólását provokáló kérdések és egyszerű vissza-kérdezések, azaz a kérdés-válasz-párszekvenciákat alkotó kondicionális relevancia segítségével támogassa. A beszélgetés keretét a beszélgetőpartner interaktív részvételével alkotja, minthogy a legtöbb alkotórészt (amelyek a „belső" kerethez tartoznak) hagyományos módon párszekvenciák képzik: az identitás meghatározása, az üdvözlés az elején, köszönet, elbúcsúzás a végén. Csak a beszélgetés külső keretei, a megelőző és a következő telefonbeszélgetésekhez „hidat" képző részek „monologikusak",[33] azaz *egyetlen* beszélőnek a megszólalásai, akit közben nem szakítanak félbe.

Habár a „műsorvezető" szerep feladatai közé tartozik, hogy a beszélgetést vezesse és uralja, azaz moderáljon, a főszerepet mégis a betelefonáló játssza. Ez már a transzkripcióra vetett első pillantásra is látható: a beszélt szövegnek több mint a 60%-át (41 sort a 67-ből – a

---

[30] A Karin Asszony által mondottak, amit a párhuzamos beszéd miatt nem lehet érteni, feltehetőleg a záróinicia-tíva elfogadását tartalmazzák.

[31] Ezt azzal éri el, hogy a beszélgetőpartner lehetőség szerint csak nagyon ritkán szakítja félbe, és inkább partnerjelölőkkel igazolja vissza vagy interaktív módon kiegészíti.

[32] Azáltal, hogy nem javasol új témákat, a beszélgetőpartnernek nem mond ellent, hanem inkább kifejti a saját érveit, összefoglal, magyaráz és szemléltet.

[33] Az aktuális beszélgetésből kivezető utolsó hídrész hiányzik a hanganyagból, s így a transzkripcióból is.

szürkével jelölt részeket) ő mondja. A megnyilvánulásai két nagy „monologikus" (azaz a beszélgető partner által nem félbeszakított) blokkot alkotnak: A 4. sortól a 29.-ig tart az első egység, amelyben csaknem teljesen félbeszakítás nélkül, a moderátor három partnerjelölője és egy megerősítő megjegyzése kísérete mellett, kibeszélheti magát. Ez az egység klasszikusan épül fel: Az identitást igazolását és az „üdvözlés"-párszekvencia válaszrészét dupla nyitószignál követi (a bejelentés bejelentése) – mindez az előtematikus nyitószekvencia részét képezi, s erre következik a tulajdonképpeni főszekvencia. Itt először a hozzászólásának lényegét jelzi röviden előre, kvázi summázza (a két ország / nemzet, Ausztria és Németország problematikus kapcsolatát), aztán magyarázza a témát és részletesebben kifejti valamint példákkal illusztrálja az említett meghasonlott viszony okát.

Az első blokk a dilemma kicsúcsosodásával fejeződik be, a „nekünk nincs szükségünk a németekre" vs. „ők a mi barátaink" ellentét ábrázolásával. Ez a beszélgetés csúcspontja, és terjedelmét tekintve is a közepe, itt kulminál a feszültség, és egyidejűleg ez az a hely is, ahol a műsorvezetőnek lehetősége nyílik rá – de egyidejűleg él a kötelességével is -, hogy tovább vezesse a beszélgetést. Ezt meg is teszi, azáltal, hogy egyrészt Karin Asszony mondanivalóját a megelőző beszélgetés összegzésével valamint saját maga által átélt példákkal erősíti meg és igazolja, másrészt megpróbálja az ellentétet feloldani. A sikeres megoldási stratégia a turista szerepspecifikus tulajdonságainak leválasztását jelenti a németekről kialakított társképről. Habár a fordulóját Karin Asszony örökös megerősítéseivel többszörösen félbeszakítja,[34] a moderátor addig nem adja át neki a szót, amíg ezt a fontos feladatot – a probléma megoldását – nem teljesítette, s a beszélgetés a megfelelő mederben folyik tovább.

A második blokk (49–57. sor) meglehetősen rövid.[35] Hasonlóképpen „monologikus" (azaz félbeszakítás nélküli) mint az első, a műsorvezető alig hallat bármilyen jelet. A betelefonáló itt a turisták közös, „nemzetközi" jellemvonásait hangsúlyozza (általánosítás segítségével) és ezzel a moderátor problémamegoldását erősíti meg. Így aztán a megoldási stratégiát a kommunikációs partnerek közös, interaktív munkájaként is értelmezhetjük. Ez a blokk tehát az első blokk lezárását valósítja meg, amennyiben szintén a feszültség megoldását eredményezi. Közös csevegés, nevetés és kivezetés a beszélgetésből kölcsönös megerősítések és interaktív párszekvenciák segítségével: ezek azok az elemek, amelyek a beszélgetés lezáró kereteit képezik.

6 Záró megjegyzések

A megvizsgált hanganyag feltárt jellemzői azt mutatják, hogy a rádióbeszélgetés kommunikációs partnerei, a háttérből irányító moderátor és a főszerepet játszó, s a beszéd jogához ragaszkodó betelefonáló között aszimmetrikus szereposztás van. Az itt ábrázolt szerepspecifikus tevékenységeikkel interaktív módon hozzák létre a rádióban sugárzott nyilvános telefonbeszélgetés valóságát, amely klasszikus és jól leírható szekvenciális felépítésével (dupla keret, bevezetés, megnyitás, témakibontás, kulmináció, megoldás, kivezetés) nemcsak besorolható más beszélgetéstípusok közé, hanem jól felismerhető textuális struktúrát is felmutat, melynek alapján joggal állja meg a helyét szövegként is. A beszélgetés tehát egyértelműen beszélt szöveg, s mint olyan, a szövegnyelvészet vizsgálati tárgyai közé tartozik.

---

[34] Ez részéről egy implicit önkiválasztás, ezzel jelentkezik a szó átvételére. Tehát folyamatosan szeretné megőrizni a főszerepet és nem akar lemondani a beszéd jogáról.

[35] Viszont elég hosszasan került bevezetésre: egy helyesléssel (*igen, igaz*) már a 33. sorban elkezdődött, melyet folyamatos hallgatói szignálok és megerősítések követtek, és önkiválasztással, egy hasonló helyesléssel (*nem, pontosan*) jött létre.

Irodalom

Bergmann, Jörg R. (2004): Konversationsanalyse. In: Flick, Uwe, von Kardorff, Ernst & Steinke, Ines (Hrsg.): *Qualitative Forschung. Ein Handbuch.* Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 524–538.

Bilut-Homplewicz, Zofia, Czachur, Waldemar & Smykała, Marta (2012): *Textlinguistik in Polen und in Deutschland – Entstehung, Stand und Perspektiven: Gespräch mit Prof. Teresa Dobrzyńska, Prof. Wolfgang Heinemann und Prof. Zdzisław Wawrzyniak*: http://www.tdk.univ.rzeszow.pl/de/ (utolsó letöltés: 2013. 08. 29.)

Breuer, Dieter (1974): *Einführung in die pragmatische Texttheorie.* München: Wilhelm Fink.

Brinker, Klaus ([4]1997): *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden.* Berlin: Erich Schmidt.

Brinker, Klaus & Sager, Sven Frederik (1989): *Linguistische Gesprächsanalyse. Eine Einführung.* Berlin: Erich Schmidt.

Brinker, Klaus & Hagemann, Jörg (2001): Themenstruktur und Themenentfaltung in Gesprächen. In: Brinker et al. (Hrsg.), 1252–1263.

Brinker, Klaus et al. (Hrsg.) (2001): *Text- und Gesprächslinguistik: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung.* Berlin & New York: de Gruyter (= HSK 16).

Brinkmann, Hennig ([2]1971): *Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung.* Düsseldorf: Schwann.

Brockhaus Enzyklopädie in 24 Bänden. 19. völlig neu bearb. Aufl. Mannheim: F.A. Brockhaus.

Busse, Dietrich (1992): *Textinterpretation. Sprachtheoretische Grundlagen einer explikativen Semantik.* Opladen: Westdeutscher Verlag.

Bußmann, Hadumod ([2]1990): *Lexikon der Sprachwissenschaft.* Stuttgart: Kröner.

Deppermann, Arnulf (1999): *Gespräche analysieren. Eine Einführung in konversationsanalytische Methoden.* Opladen: Leske + Budrich.

Gansel, Christina & Jürgens, Frank ([3]2009): *Textlinguistik und Textgrammatik.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Glinz, Hans (1970): *Linguistische Grundbegriffe und Methodenüberblick.* Bad Homburg: Athenäum.

Glück, Helmut (Hrsg.) ([2]2000): *Metzler Lexikon Sprache.* Stuttgart & Weimar: Metzler.

Große, Ernst Ulrich (1976): *Text und Kommunikation.* Stuttgart: Kohlhammer.

Gülich, Elisabeth & Raible, Wolfgang (1977): *Linguistische Textmodelle. Grundlagen und Möglichkeiten.* München: Fink.

Hartmann, Peter (1968): Zum Begriff des sprachlichen Zeichens. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 21, 205–222.

Hartmann, Peter (1971): Texte als linguistisches Objekt. In: Stempel, Wolf-Dieter (Hrsg.): *Beiträge zur Textlinguistik.* München: Fink, 9–29.

Heinemann, Wolfgang & Viehweger, Dieter (1991): *Textlinguistik. Eine Einführung*. Tübingen: de Gruyter.

Hartung, Wolfdietrich (1997): Text und Perspektive. Elemente einer konstruktivistischen Textauffassung. In: Antos, Gerd & Tietz, Heike (Hrsg.): *Die Zukunft der Textlinguistik. Traditionen, Transformationen, Trends.* Tübingen: Niemeyer,13–25.

Hausendorf, Heiko (2001): Gesprächsanalyse im deutschsprachigen Raum. In: Brinker et al. (Hrsg.), 973–979.

Harris, Zellig S. (1978): Discourse analysis. In: Dressler, Wolfgang Ulrich (Hrsg.): *Text-linguistik.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 24–78.

Iványi, Zsuzsanna (2011): Interaktive Konstitution eines Telefongesprächs im Rundfunk. In: Iványi, Zsuzsanna & Pethő, Gergely (szerk.): *A szaván fogott gondolat: Ünnepi könyv Kocsány Piroska tiszteletére.* Debrecen: Printart-Press, 39–53.

Iványi, Zsuzsanna (2014): Der gesprochene Text. In: Bassola, Péter & Drewnowska-Vargáné, et al. (2014): *Zugänge zum Text*. Frankfurt a.M.: Lang, 173-191.

Jefferson, Gail (1990): List-Construction as Task and Resource. In: Psathas, George (ed.): *Interaction Competence*. Washington D.C.: International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis, University of America Press, 63–92.

Kallmeyer, Werner, Klein, Wolfgang, Meyer-Hermann, Reinhard, Netzer, Klaus & Siebert, Hans-Jürgen (1974): *Lektürekolleg zur Textlinguistik.* Bd. 1: Einführung. Frankfurt a.M.: Athenäum Fischer.

Klemm, Michael (2002): Ausgangspunkte: Jedem seinen Textbegriff; Textdefinitionen im Vergleich. In: Fix, Ulla et al. (Hrsg.): *Brauchen wir einen neuen Textbegriff*? Frankfurt: Peter Lang, 17–29.

Lehmann, Christian (2013): *Mündlichkeit und Schriftlichkeit*: http://www.christianlehmann.eu/ling/variation/muendlichkeit_schriftlichkeit.php (utolsó letöltés: 2013. 09. 01.)

Linke, Angelika, Nussbaumer, Markus & Portmann, Paul R. (1991): *Studienbuch Linguistik*. Tübingen: Niemeyer.

Meier, Georg Friedrich (1757/1965): Versuch einer allgemeinen Auslegungskunst. Halle/Saale & Düsseldorf.

Müller, Klaus (2001): Probleme der Sinnkonstituierung in Gesprächen. In: Brinker et al. (Hrsg.), 1196–1212.

Rehbein, Jochen (2001): Das Konzept der Diskursanalyse. In: Brinker et al. (Hrsg.), 927–945.

Rosengren, Inger (^{2}1980): Texttheorie. In: Althaus, Hans Peter, Henne, Helmut & Wiegand, Herbert Ernst (Hrsg.): *Lexikon der germanistischen Linguistik.* Tübingen, Niemeyer, 275–286.

Schegloff, Emanuel Abraham (1980): Preliminaries to Preliminaries: „Can I Ask You a Question?", *Sociological Inquiry* 50, 104–152.

Schmidt, Siegfried J. (1970): Linguistik und Literaturwissenschaft. Pläne, Prognosen, Probleme. *Linguistik und Didaktik* 1, 92–101.

Schmidt, Siegfried J. (1973): *Texttheorie. Probleme einer Linguistik der sprachlichen Kommunikation.* München: Fink.

Schmidt, Wilhelm (1977): Thesen zur Beschreibung und Einteilung von Texten. In: Schmidt, Wilhelm (Hrsg.): *Lexik- und Grammatikbeschreibung im Rahmen einer integral und operativ orientierten Sprachlehre*. Potsdam: Potsdamer, 153–171.

Schoenke, Eva (2012): *Gesprächslinguistik-Glossar*: http://www-user.uni-bremen.de/~schoenke/tlgl/tlgl.html (utolsó letöltés: 2013. 08. 28.).

Selting, Margret & Auer, Peter et al. (2009): Gesprächsanalytisches Transkriptionssystem 2 (GAT 2). *Gesprächsforschung – Online-Zeitschrift zur verbalen Interaktion* 10, 353–402: www.gespraechsforschung-ozs.de (utolsó letöltés: 2012. 12. 15.).

Steger, Hugo (Hrsg.): *Dialogforschung.* Düsseldorf: Schwann, 9–51.

Tekst Dyskurs Kommunikacija. Diskurs: http://www.tdk.univ.rzeszow.pl/de/ (utolsó letöltés: 2013. 09. 01.)

Weinrich, Harald (2006): Wie viel Zeit für wie viel Text? In: Blühdorn, Hardarik, Breindl, Eva & Waner, Ulrich H. (Hrsg.): *Text – Verstehen. Grammatik und darüber hinaus.* Berlin & New York: de Gruyter, 5–16.

Dr. Zsuzsanna Iványi
Universität Debrecen
Institut für Germanistik
Pf. 47
H-4010 Debrecen
gacsivanyi@gmail.com